

**BAHRİ EFENDİ'NİN LETÂİFNÂME'Sİ VE
LETÂİFNÂME'SİNDEN MİZAH ÖRNEKLERİ****Murat ÖZTÜRK*****Geliş Tarihi:** 08.08.2016
Kabul Tarihi: 22.02.2017**Öz**

Letâifnâmeler, hikmet, mizah, yergi ve sosyal hadiselere dair yaşanmış veya rivayet edilmiş bazı kısa olayların ele alındığı bir türdür. Genellikle derleme hikâyelerden oluşturulurlar. Eserlerde birbirinden bağımsız çok sayıda kısa anlatı bulunur. Letâifnâmelerde bazı tiplerin gülmece üslubunda yergileri de yapılır. Bu türe dair yazılan eserler manzum veya mensur bazen de manzum-mensur olarak yazılır. Bu türde yazılmış eserlerden biri de Bahrî Efendi'ye aittir. Bahrî Efendi'nin Letâifnâme'si türe dair özellikleri ihtiva eder.

Bahrî Efendi on altıncı asrın ikinci yarısında yaşamıştır. Onun Letâifnâme'si hakkında bugüne kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Eserden birkaç çalışmada oldukça kısa bir şekilde bahsedilmiştir.

Bahrî Efendi eserini dört bölüme ayırmıştır. Bu bölümlerden ikisi oldukça müstehcendir. Latifelerden bazıları dinî, ahlakî ve hikmet içeriklidir. Tamamen manzum olan hikâyelerde ise müstehcenlik mensur kısımlara göre çok daha azdır.

Eserde, sosyal hayatta karşılaşılan pek çok tipe dair mizahi hikâyeler vardır. Çoğu mutayebe başlığı taşıyan bu latifelerde derviş, köylü, cimri, dilenci, bencil, âlim, zen-pare, gulam-pare, mahbup-perest gibi tiplerle tarihte yaşamış bazı ünlü sultanlar ve tasavvuf büyükleriyle ilgili hikâyelere yer verilmiştir. Bu latifelerde öne çıkan unsurlar hiciv, mizah ve sövgüdür.

Bu çalışmada Bahrî Efendi'nin Letâifnâme'sinin tanıtılması, eserin letâifnâmeler içindeki yerinin belirlenmesi ve eserden manzum ve mensur latife örnekleri sunulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Bahrî Efendi, mizah, latife, mutayebe

**BAHRİ EFENDİ'S LETÂİFNÂME AND SELECTED HUMORS
FROM HIS LETÂİFNÂME****Abstract**

Letâifnâme is a genre which include some short stories related to experienced and narrated social events. It is written by wisdom, humor and satire. It usually consist of selected stories. Narratives in Letâifnâme are from each other. There are a large number of independent short narratives. In Letâifnâme there is also satire or some characteristic in humorous style. The Works which belong to this genre are written as verse or prose and sometimes as prose-verse. There are lots of written boks on this genre an done of the Works belong to Bahrî Efendi. His Letâifnâme contains characterisrichs of the genre

* Yrd. Doç.Dr.; Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalı, muratozturk8@gmail.com

Bahrî Efendi lived in the second half of the sixteenth century. Any research hasn't been made so far about his *Letâifnâme*. In a few studies was mentioned about his work briefly.

Bahrî Efendi divided his work into four chapters. Two of these chapters are quite obscene. Some of anecdotes include religious, moral and wisdom values. In entirely verse stories, obscenity are so much less than prose.

There are humorous stories about many characters that are encountered in the social life. In this *letâifs* whose title is *mutayebe* mostly, there were some characters such as dervish, peasants, stigny, beggars, selfish, scholar, lubricious, ghilman; some famous sultans and great mystics (sufis) who lived in the past in the story. Satires, humor and cursing are conspicuous features of these *letâifes*.

The aim of the study to introduce Bahrî Efendi's *Letâifnâme* to the scholars, determine the importance of this work and present selected verse from this *Letâifnâme*.

Key Words: Bahrî Efendi, humor, joke, *mutayebe*

Giriş

Mutayebe sözlükte “latife etme, şakalaşma, mizahî fıkra, hikâye” (Devellioğlu 1995: 692) anlamına gelir. Latife de “güldürecek tuhaf güzel söz ve hikâye, şaka” (Devellioğlu 1995: 543) anlamlarına gelir. Mizah ve hicivle alakalı olmak üzere bu iki kelimeyle yakın anlamlara gelen hezl, mizah, nükte, tariz ve fıkra gibi terimler de kullanılır. Bu kelimelerin ifade ettiği türleri kesin hatlarla birbirinden ayırt etmek zordur (Akkuş 1997: 24-48). Nitekim çalışmamıza konu teşkil eden Bahrî Efendi'nin eseri iki nüsha kaydında *letâif*, iki nüsha kaydında ise *mutayebat* kelimesiyle başlıklandırılmıştır.

Letâifnâmeler, manzum örnekleri olmakla beraber mensur; daha çok mensur-manzum olarak kaleme alınırlar. Bu eserler bazen *mutayebe* veya *mutayebat* başlığı da taşıyabilir. İster latife ister *mutayebe* başlığını taşıyan ele alınan konular genellikle benzerdir. Bu konuların hemen hepsi bir olaya veya kısa olay zincirine dayandırılır. Bu bakımdan bu tür eserler aynı zamanda hikâye türü içinde de değerlendirilir. Nitekim Hasan Kavruk, “*Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler*” isimli çalışmasında *letâifnâmelerin* isimlerini zikrederek bunları hikâye olarak kabul eder (Kavruk 1998: 149-160). Üzerinde çalıştığımız *Letâifnâme*'nin Topkapı nüshası da “*Mecmuatü'l-Hikâyât*” başlığını taşır. *Letâifnâmelerde* anlatılan hikâyeler kısa ve yoğun anlatıma sahip olup kişi ve mekânla ilgili ayrıntılardan uzak, giriş gelişme ve sonuç kısımlarını iç içe bulundurlar (Altunel: 110). Örneğin Fehim-i Kadim'in *Tercüme-i Letâyif-i Kibâr-ı Kümmelîn* adlı eserinde nakledilen pek çok latife bir iki satırdan ibarettir (Ramazan Ekinci 2013: 761-763). *Letâifnâmelerde* anlatılan hikâyelerin çoğu birbirinden tamamen bağımsızdır. Kısa gülmece veya hikmete dayalı bu hikâyeler bazı eserlerde tasnif edilmişlerdir. Latife ve *mutayebenin* kelime anlamından nispeten uzaklaşan sövgü düzeyinde veya müstehcenliğe yer verilen hikâyeler anlatıldığı da olur. Ele aldığımız Bahrî Efendi'nin *Letâifnâmesi*'yle Cinânî'nin *Bedayü'l-*

Âsâr'ında bazı bölümler (Ünlü 2008: 83) ve Türk Galib olarak da tanınan Abdulhalim Gâlib Paşa tarafından yazılan *Mutayebat-ı Türkiyye* (Ercüment Muhip 1943) bu hususların baskın olduğu, müstehcenliğe geniş şekilde yer verilen eserlerdir. Öyle ki bu son eserde latife kelimesinin anlamına uyan şiirler eserlerin hacmine göre çok sınırlı sayıda kalır.

Letâifnâmelerin özellikleri arasında, anlatılan hikâyelerin bir kısmının kaynağının belirtilmemesi, bazı hikâyelerin anonim karakterli oluşu, bazılarının farklı kaynaklarda farklı isimlere yönelik olarak anlatılması da vardır. Bazı anlatılarda ise olayı yaşayan veya ona tanıklık eden kişilerin isimleri zikredilir. Örneğin Bahrî Efendi'nin *Letâif*'inde bir hikâye anlatılırken nakledenlere dair bilgi verilir: “Hâmid Çelebi mülâzımlarından mesmû'dur ki Hâmid Çelebi merhûm pederlerinden hikâyet ve anlar dahi bu veçhile rivâyet eylemişler...” gibi (İstanbul Nüshası-1. 27-b). Kimi eserlerde ise toplumun farklı kesimlerinden meslek erbabına, köylülere, kadınlara veya toplumun genelinden farklılık gösteren bazı kişi veya gruplara yer verilir. Esasen bu eserler pek çok toplumsal gruba ve onlara dair anlatılara yer vermeleri sebebiyle halk kültürü açısından da zengin bir kıymete sahiptirler. Aslında bir kısmı tek bir yazar kaleminden çıkmış olsa bile anlatıların ortaklık göstermesi, halk arasında bilinmesi veya kimin başından geçtiği belli olan bazı hikâyelerden dolayı eserleri mecmua olarak değerlendirmek mümkündür.

Letâifnâmelerde anlatılan olayların, hikâyelerin benzerleriyle başka eserlerde de karşılaşmak mümkündür. Örneğin Bahrî Efendi'nin *Letâif*'name'sinde anlatılan bazı hikâyelere Latîfî, Âşık Çelebi, Gelibolulu Mustafa Âli gibi yazarların yazdıkları şura tezkirelerinde, Güvahî'nin *Pend-name*'si, Taşlıcalı Yahya'nın *Gencine-i Râz*'ı gibi bazı mesnevilerde ve nasihatnamelerde de rastlanmaktadır. Bu durum anlatılan olayların nakle ve ortak anlatı kültürüne dayanmasından, letâifnâme kaleme alan yazarların ortak kaynaklardan beslenmesinden dolayıdır. Söz konusu ortaklıklara dair hikâye örneklerine aşağıda yer verilecektir.

Demek oluyor ki türle ilgili yapılacak çalışmaları letâif veya mutayebat başlığı taşıyan yazarı belli veya mecmua niteliğindeki eserlerle sınırlamak sağlıklı sonuçlar vermeyebilir.

Yeni Bilgiler Işığında Bahrî Efendi

Mutayebat ve Letâifnâme şeklinde başlıklandırılan eserinin nüshalarında Bahrî olarak tanıtılan yazarın hayatına dair bilgiler oldukça sınırlıdır.

Hasan Kavruk kısaca tanıttığı *Letâif-i Bahrî*'yi “muhtemelen” ifadesini kullanıp ihtiyat payı bırakarak Gelibolulu Bahrî Mehmed Paşa'ya ait gösterir (Kavruk 1999: 151). Bu yaklaşıma da Mehmed Süreyya'nın *Sicill-i Osmanî*'sinde verdiği bilgileri referans gösterir (Mehmed Süreyya 1996: 353). Tunca Kortantamer de Kavruk'tan aldığı bilgiye dayanarak ihtiyat payı bırakmaksızın eserin Gelibolulu Bahrî Mehmed Paşa'ya ait olduğunu belirtir (Kortantamer 2007: 35). Yazarın biyografisine dair *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*' (www.turkedebiyatiisimlersozlugu.gov.tr) nde İsmail Hakkı Akasoyak da bazı tezkirelerde ve

biyografik kaynaklarda Bahrî Mehmed Paşa olarak adı geçen kişiden bahsetmiştir. Ayrıca Letâifnâme'nin Topkapı nüshası da kayıt numarası verilerek Bahrî Mehmed Paşa'ya ait gösterilmiştir.¹ Söz konusu kaynaklarda yazarın eserlerine dair bilgi verilmemesi ve bu eserlerin isimlerinin zikredilmemesi, hakkındaki bilgilerin muğlaklığına sebep olmaktadır. Elimizdeki dört nüshada da yazarın ismi olarak Bahrî dışında bir kayıt (Mehmed) mevcut değildir.

Önce sözü edilen çalışmalarda Letâifnâme'nin yazarı olarak anılan Bahrî Mehmed Paşa'nın biyografik bilgisine göz atıp sonra mezkûr yazarla Letâifnâme'nin yazarının aynı kişiler olmadığına dair tespitleri belirtelim.

Kortantamer ve Kavruk'un çalışmalarında yer verdikleri ve Aksoyak'ın da biyografisine dair bilgi verip çalışmamıza konu olan Letâifnâme'nin yazarı olarak kabul ettiği Bahrî Mehmed Paşa'nın kaynaklarda doğum yeri olarak Kilitbahir (Çanakkale) gösterilir. Paşa, küçük yaşlarda Enderun'a çırak olarak alınmış ve Sultan IV. Mehmet devrinde hassa ağaları zümresine dâhil olmuş, hattatlıkta hayli tanınmış ve bu sebeple de saray çevresinde kıymet bulmuş ve başkâtiplik vazifesine kadar getirilmiştir (İnce 2005: 236). Bahrî Mehmed Paşa'nın bu yıllarda Üsküdar'da bir çeşme yaptırdığı ancak bu çeşmenin su kaynağını bir destekçi bulamamaktan ötürü getirmediği ve bu sebeple de hicvedildiği nakledilir (Çapan 2005: 104-105). Bir müddet Şam civarında kaldığı ve Saray'dan gelen emirleri başarıyla uyguladığı rivayet edilir. Bahrî Paşa beylerbeyilik göreviyle İstanbul'dan ayrılır. Önce Kastamonu sonra Van valisi olur ve ardından bu makamdan azledilir. Bahrî Mehmed Paşa daha sonra Şarkikarahisar, Çardak, Seddülbahir'de mutasarrıflık ve tevkîi muhafızlığı görevlerine getirilir (Mehmed Süreyya 1996: 353). İsmail Belig, Bahrî Mehmed Paşa'yı Nişancı Mehmed Paşa olarak tanıtır. Bu, onun kitabet sanatındaki başarısından ileri gelir (Abdulkadiroğlu 1999: 26). Paşa'nın sonraları divan hocalığı ve cizye kalemi muhasebeciliği görevlerine getirildiği ve İstanbul'da görev yaptığı nakledilir. Paşa, H. 1112 (1700) tarihinde vefat eder. Üsküdar'a defnedilir (Çapan 2005: 106). Bahrî Paşa celi sülüs hattında gayet başarılı ve tuğrakeşlikte de eşsiz biri olduğundan Sultan II. Mustafa devrinde tuğrakeşlik görevine getirilir. Tezkireci Salim, babası Mustafa Efendi'nin Rumeli sadreti esnasında Edirne'de Bahrî Paşa'dan hat ve kitabete dair dersler aldığını belirtir. Bahrî Mehmed Paşa kaynakların belirttiğine göre şair ve münşidir. Fakat tezkirelerde kendisine ait şiir örnekleri birkaç beyitten ibarettir. Mahlası Bahrî'dir. Divançesi olduğu belirtilir.

Yukarıdaki bilgilerin eserini incelediğimiz Bahrî Efendi'ye ait olmadığına dair şüphe hatta delil oluşturan bazı tespitlerimiz mevcuttur. Tezkireler ve diğer biyografik eserler birbirlerinden kopyalamış gibi Bahrî Mehmed Paşa'nın Kilitbahirli olduğunu ifade ederler. Ancak Letâifnâme müellifi Bahrî Efendi Kilitbahirli değildir. Bahrî Efendi'nin eserinin Milli Kütüphane

¹ Bu bilgilere dayanarak daha önceden tarafımızca yapılan bir çalışmada da alıntılar yaptığımız Letâifnâme'nin yazarı olarak Bahri Paşa gösterilmişti. bk. Murat Öztürk Klasik Türk Şiirinde Merkez ve Taşra. Kadim Yayınları, Ankara, 2016.

nüshasında “*Ḥazā Kitāb-ı Letâ'if-i Merḥūm Bahrî Efendi Ṭımaşvârî Raḥmetu'llahi 'aleyh*” ifadesi geçer ki buna göre bugün Batı Romanya'da daha çok Macarların yaşadığı Temeşvar vilayetinden olması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca yazar, eserinde naklettiği bir mutayebede Üngürüs'te (Macaristan) kaldığını ifade eder. Bir başka mutayebede de Temeşvarda Kadı Ömer Efendi namında birinden duyduğu bir hikâyeyi nakleder (MK nüshası: 98-b). Bu da onun Temeşvarlı olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Yazarın, Bahrî Mehmed Paşa'dan farklı bir kişi olduğunun en büyük kanıtı ise bir hikâyede nakledilen bir olaya bizzat şahitlik yapıp olayın yaşandığı yılı ifade etmesidir: “*Ve bu ḥaḫîr daḫi hicret-i Nebevînüñ toḫuz yüz seksen bir ṭârîhinde diyâr-ı Üngürüs'de bir ḳaryede bir Macar ḳızında yigirmi beş yaşından soñra zeker ü ḥâye bitdiğin müşâhede ḳıldım.*” (İ-1:53-b). Buna göre yazar H. 981 (1573-1574) senesinde hayattadır. Oysa Bahrî Mehmed Paşa'nın ölüm tarihi H. 1112 (1700) yılı olarak verilir. Buna göre bu iki Bahrî farklı kişilerdir. Bahrî Efendi'nin eserinde XVII. asırda yaşamış kişilere, sultanlara ve olaylara dair herhangi bir bilgi bulunmaması ve eserinde naklettiği hikâyelerde Kanuni Sultan Süleyman, Yavuz Sultan Selim gibi sultanları, Rüstem Paşa, Ebu Suud Efendi gibi XVI. asırda yaşamış şahısları zikretmesi onun on altıncı asırda yaşamış olduğu ihtimalini güçlendirmektedir. Ayrıca Bahrî Mehmed Paşa'nın biyografisinde görev yaptığı belirtilen Kastamonu, Van, Edirne, Çardak gibi şehirlere dair hikâyelere veya izlere de rastlanmamaktadır. Bundan başka Enderun'da yetişmiş, sarayda yaşamış, nişancılık yapmış bir kişinin on yedinci yüzyıl Osmanlı saray hayatına, sultanlarına, siyasi kişiliklerine dair bazı hikâyeler nakletmesi beklenir ki bunlara da eserde rastlanmamaktadır. Bahrî Efendi'nin tezkirelerde adı geçen ve on altı veya on yedinci yüzyıllarda yaşadığı sanılan bir başka Bahrî olması da muhtemeldir. Ne var ki bu eserlerde haklarında bilgi verilen Bahrîlerin letâifnâme yazdığına dair herhangi bir kayıt yoktur (www.turkedebiyatilisimlersozlugi.gov.tr). Seyrekzâde Âsım'ın Tezkire-i Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr'ında Bahrî Efendi namında bir şair hakkında çok kısa bilgi verilir ve bir mecmuası olduğundan bahsedilir; ancak bu mecmuanın mahiyeti hakkında herhangi bir bilgi yoktur (Coşkun 1985: 52).

Bahrî Efendi'nin Letâifnâme'si (Mutayebât'ı)

Mensur ve manzum bölümlerden oluşan Letâifnâme'nin tarafımızdan tespit edilen dört nüshası vardır.

Milli Kütüphane Nüshası (MK): MK. A 1701/2 kayıt no'lu nüshanın başında “*Milli Kütüphane Ḥazā Kitāb-ı Letâ'if-i merḥūm Bahrî Efendi Ṭımaşvârî Raḥmetu'llahi 'aleyh*” ifadesi yer almaktadır. Nüshanın baş tarafında ilk sayfada farklı bir metin vardır. Sonraki sayfaların bir kısmı kopmuş görünmektedir. Nüshadaki sayfa numaraları 21'den başlatılmıştır. Bu nüsha 78 varaktır. Sayfalardaki satır sayısı 19 ila 27 arasında değişmektedir. Başlıklar kırmızıdır. Manzum

kısımların yazılışı şiir düzeninde değildir. Nestalik hatla yazılmıştır. Katalog bilgisinde eserin içeriğine dair verilen bilgilerin çoğu hatalıdır.

Topkapı Sarayı Nüshası (T): Topkapı Sarayı Revan 1082 numarada Letâif-i Bahrî adıyla kayıtlıdır. 145 varaklık el yazması kitabın ilk bölümü (101 varak) Bahrî Efendi'nin eseridir. Divanî hatla yazılan nüshada sayfalarındaki satır sayıları 13 ile 17 arasında değişmektedir. Başlıklar yer yer kırmızıdır.

İstanbul Üniversitesi Nüshası-1 (İ-1): Bu nüsha da katalog kaydında Mutayebat başlığı taşır. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi 894.35-1 yer numarası ve NEKTY03013 barkod numarasıyla kayıtlıdır. Nüshanın istinsah tarihi ve müstensihi belli değildir. Talik hatla yazılmış olup 98 varaktan oluşur ve her sayfada 17 satır bulunur. Nüsha katalog bilgisine göre 213-143 mm ölçülerindedir.

İstanbul Üniversitesi Nüshası-II (İ-2): İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler Kitaplığında 894.35-1 yer numarası ve NEKTY03049 barkod numarasıyla kayıtlı olan nüsha, Mutayebat başlığı taşır. Fakat nüshanın ilk varığında Mecmu'atü'l-Hikâyât başlığı vardır. Müstensihi ve istinsah tarihi belli değildir. Her sayfada 23 satır yer alır. Talik hatla yazılmıştır. 66 varaktan oluşur. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Nüsha katalog bilgisine göre 201x107 mm ölçülerindedir.

Bahrî Efendi eserini dört kısma ayırdığını ifade eder. Kendi ifadeleriyle bu bölümler şunlardır:

“Faşl-ı Evvel: Hikâyât u mekâtib u muṭâyibe müte'allikdür. Faşl-ı Şânî: Maḥbûb u maḥbûb-dostlara müte'allikdür. Faşl-ı Şâlis: Zen ü zen-perestlere müte'allikdür. Faşl-ı Râbi': Ḥayvânâta müte'allik muṭâyebâtdur.”(MK 25-a)

Bahrî Efendi eserine başlarken İslam dininde şaka ve latifenin yerine ve ölçüsüne dair hadislere gönderme yapar. Bu, bazı letâifnâme yazarlarının eserlerini savunma anlayışından kaynaklanır. İslam dininde insanların gülünç yönlerini açığa çıkarmak, kusurları sayıp dökmek hoşgörülmez. İnsanlara gülmenin ve onlarla alay etmenin hoş görülmediği bazı ayetler ve hadisler mevcuttur: *“Ey iman edenler! Bir kavim diğer kavimle alay etmesin; alay edilenler, alay edenlerden hayırlı olabilir; kadınlar da diğer kadınlarla alay etmesinler; çünkü alay edilen kadınlar, diğerlerinden hayırlı olabilirler; nefislerinizi ayıplamayın ve lakaplarla atışmayın...”* (Kur'an 49:11). *“Bir de sakın çok gülme. Zira çok gülmek kalbi öldürür.”* (Rumûze'l-Ehâdis, c.1, s.13/7). Bu ayete ve hadise göre, insanların eksik taraflarını alaya alıp gülmek, kişilere dokunan mizaha başvurmak hoş görülmemiştir. Bu sebeplerle mizah yazarları yazdıklarına dayanak oluşturacak hadisler ve hadiseleri referans alırlar. Örneğin Lamiizade Abdullah Çelebi, *Letâif*'inin dibacesinde hadislerden, din büyüklerinin hayatlarından, dinî kıssalardan ve halifelere dair anlatılardan hareketle mizah ve latifenin asık surattan, çatik kaştan daha hayırlı olduğunu ve yine

H. Muhammed'in "Ben latife ve şaka ederim, amma doğrudan başka ve yalan söz söylemem." hadisine gönderme yaparak mizahın ölçüsünü de belirtir (Çalışkan 1978: 11-23).

Bahrî Efendi de benzer bir tavırla gülmece ve mizaha dair bir hadis naklederek eserine başlar. H. Muhammed'e salat ve selam getirip şöyle der:

"...mizâc-ı şerifleri ekşeriyâ mizâha mâ'il hâtır-ı münîfleri laţîfeye kâ'il idi. Nite ki haberde vârid olmuştur. Hâce-i her dü-cihân 'acâyiz-i nisvândan birine muţâyebe tarîkiyle "el-'acâyizu lâ-yedhuluhenne el-cennete" buyurdu. Ya'ni karılar bâğ-ı Cinâne giremezler ve ol gülşende reyhân temettu' dirmezler. Pîre-zen âh itdi ve eyitti: Yâ resulallah hergiz 'acâyize merhâmet olmaz mı? Buyurdu ki İzîd Te'âlâ anları cîvân idüb Behişt idhâl idiserdür." (MK nüshası 20b-21-a).

Eserin ilk iki bölümünde dinî ve hikmetli hikâyelere de yer verilir. Bilhassa son iki bölüm ise oldukça müstehcen olaylar ve hikâyelerle doludur. Yazar manzum ve mensur hikâyeleriyle mizah ve hicve yer verir. Mutayebat başlığı altında verilen hikâyelerin pek çoğunun sonunda olayla alakalı kıt'a nazım şekliyle şiirler de yer alır.

Letâifnâme-i Bahrî'de diğer letâifnâmelerde olduğu gibi müşterek kültürün ürünü olan anlatılara yer verilmiştir. Daha çok duyulan, öğrenilen bu hikâyeler anlatılırken bir adam, bir Türkmen, zenperanenin biri, suhtenin biri gibi anonim kahramanlardan bahsedilir. Yazar, "naklolunur ki anlatılır ki, rivayet olunur ki" gibi ifadelerle olayların belirli bir kaynağı olduğunu ve hikâyelerin telif olmadığını belirtir. Zaten bu durum da letâifle fikrayı yaklaştıran hususlardan biridir. Anlatının farklı yazarlar veya anlatıcılarca çeşitlenmesinin örneği letâifnâmelerde de görülür. Örneğin Bahrî Efendi'nin naklettiği hikâyelerden biri Taşlıcalı Yahya'nın *Gencîne-i Râz*'ında da geçer (Çınar 2014: 93). Bahrî Efendi hikâyenin kaynağını Mevlana'ya dayandırır. Taşlıcalı Yahya'nın eserinde vaiz olarak Bayezîd-i Bistamî ismi geçer. Taşlıcalı, hikâyesini mesnevi şeklinde Bahrî Efendi ise mensur olarak kaleme almıştır. Hikâye şöyledir:

"Hikâyet (79-b)²

"Hâzret-i Mevlânânuñ Mesnevi-i Şerîfi'nde meşurdur ki bir vâ'iz bir cem'iyet içre vâ'iz iderken meger bir Türk destinde bir mehâr ve cem'iyet üzre râst gelüb ol kavmi temâşâ idüb onlardan istifsâr iyledi ki bu gıce bir hımâr zayı' iyledim hiç görmişiniz var mı? Añlar dâhi cevâba müteşaddi olmayup birbirine baqub kimi gülüb kimi sükût üzere iken şeyh ol kavme hitâb iyledi ki hiç arañızda 'aşk-ı mecâziye giriftâr u nâhîn-i ğamla dil-efgâr olmamış ve derd-i firâk-ı cânânı bilmemiş görmemiş kimesne var mıdır. Aradan bir uzun şağallu har-ı nâdân uşa ben deyü

² Çalışmada Bahrî Efendi'nin eserinden alıntılanan metinler İstanbul Üniversitesi-1 (İ-1) nüshası esas alınarak transkribe edilmiştir.

kendüsine işâret iyledi ve hâlet-i ‘aşkıdan bî-ğaber oldığın söyledi. Pes şeyh Türki ilerü da‘vet idüb uşta hımâruñ götür. Meğaruñ başına ve târ u baruñ döşine ur didi.

Ƙıı‘a

Görüb şüfî ‘aşkıdan bî-ğaber

Didi vâ‘iz budur uşta hımaruñ

Yuların başına ur ıt şağalın

Aña yüklet yüri var kâr u bârũ”

Benzerliklerden biri de Gelibolulu Mustafa Âli‘nin *Künhü‘l-Ahbâr*‘ında hakkında bilgi verdiği Sinoplu Safâyî ve onu hicveden Likayî hakkındadır (İsen 1994:158). Bahrî Efendi aynı hikâyeyi isim vermeden nakleder:

“Muıāyēbe (47-b)

Bir şâ‘ir bir şâ‘ire mektüb gönderüb ol yerlerde bizüm dīvānumuz oğunur mı nice şı‘rümüzüñ şöreti var mı, dimiş. Ol dağı bu kıı‘a ‘ı inşā vü inşād idüb göndermiş.

Ƙıı‘a

Sizüñ dīvānuñuz meşhür olupdur

Şehirli köyli oğur şöreti var

Gözi āhūlarũ vaşfiyla şimdi

Geyük destām deñlü rağbeti var

Ol dağı bu kıı‘a ‘ı cevāb yazmış göndermiş ve dağı eyitmiş:

Senüñ gibi dem-be-dem şı‘ri nideler

Meze olub ele şöret olurdı

Eger evşāfını dīvāna yazsam

Geyük dāstām ol vağt olurdı”

(Bu kıı‘anın vezin ve anlam bakımından daha doğru hâli Latifi‘nin Tezkiretü‘ş Şu‘ârâ‘ında şöyledir:

Senüñ gibi diyeydüm şı‘ri ben de

Meze olur ile şöret bulurdı

Eger evşāfını dīvāna yazsam

Geyük destām ol vaktin olurdı) (Canım 2000: 492)

Güvahi'nin *Pendnâme*'sinde Türk tipini yermek üzere anlatılan bir hikâye (Hengirmen 1983: 167) Bahrî Efendi'nin eserinde de nakledilir. Güvahi hikâyesinin mekânını Denizli, Bahrî Efendi ise Türkistan olarak gösterir:

“Mutâyebe (42-b)

Türkistanda bir kıyede bir meyyit vâkı' olur. Bir Türki anı defn etmek için fakîh aramağa irsâl iderler. Meger bir âher kıyede daği bir meyyit vâkı' olub andan daği bir Türkmân fakîh aramağa gitmiş idi. İttifâk ikisi daği yol üzerinde buluşub giderken bir fakıya râst gelürler. Her biri kendü kıyesine çeküb mâbeynlerinde ‘azîm gavgâ oldi. ‘Âkıbet bir gâlibcesi eyitmiş: Hây fakîh ya bizim kıyemize gel yâhud seni şimdi katl iderin. Ol biri eyitmiş: Hiç kırkma bizüm kıyemüze gel ki eger ol seni katl iderse ben daği anuñ şarı itin katl iderem. Toğuz sencileyin fakîhe deger demiş.”

Diğer pek çok letâifnâmede olduğu gibi Bahrî Efendi'nin eserinde de kahramanı belli olaylar da anlatılır. Bunlar arasında Hz. Musa, Hz. Süleyman, Hz. Ömer, Abdurrahman bin Avf, Me'mun, Haccac, Gazneli Mahmud, Mevlana, Timurlenk, Kansu Gavri, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, Ebu Suud Efendi, Şeyh Tavus-ı Mekki gibi isimler bulunur. Bu durum letâifnâmelerde yazarların/şairlerin kendi muhayyilelerinden hikâyeler kurgulamaktan çok müşterek malzemeyi kullandıklarını gösterir. Bundan başka letâifnâmelerin aynı zamanda anlatı nakillerinin asırlar boyunca yazıya aktarılarak nesilden nesile geçmesini de sağlar. Bu da mutayebat veya letâif adıyla bilinen eserlerin işlevselliğini ve kıymetini gösterir.

Kahramanı belli olup başka bir eserde de nakledilen hikâyelere Arap şairi Ebu Nüvas'a dair nakledilen bir hikâye örnek verilebilir (İÜ-III vr. 50-a). Bu hikâye küçük farklarla Lamiizade Abdullah Çelebi'nin *Letâif*'inde yer alır (Lamiizade Abdullah 1978: 56). Lamiizade'nin eserinde şair Ahmedî'yle Timur arasında geçtiği iddia edilen bir hikâye de Bahrî Efendi'nin eserinde bazı farklılıklarla anlatılır. Fehim-i Kadim'in eserinde ise bu hikâyesinin Nasreddin Hoca'yla Timur arasında geçtiği nakledilir (Ekinci 2013: 765). Bahrî Efendi'nin eserinde nedimin (Ahmedî veya Nasreddin Hoca) ismi zikredilmez:

“Mutâyebe (14-b)

Timurlenk ki şâhib-i zuhûr-ı hurûc ile mezkûrdur nîm merd idi. Bir eli ve bir ayağı kendü fermânında degül idi. Bir gün bir nedîmi ile ‘üryân hâmmâm içine girüb gezerken nedimine eyitdi. Ben bu hey'etle ki bu câme-i 'âriyetden mu'arrâ vü tezyîni-i şevbden müberrâyum. ‘acabâ bâzâr-ı bey' ü şırâda cevher-i vücûdum ne kıymetde karar u nefsi-tecrîdüm kaç dînâr degerdi didi. Nedîm birez te'emmül idüb sekiz yüz aççe değersin ola didi. Timurlenk eyitdi. Behey sefih yalunuz miyânımda

olan mîzer-i zer-beft altı yüz akçe ve bālâ-yı serümde olan destâr iki yüz akçedür. Nedîm eyitdi ben dahi anları hesâb itdüm. Yoḥsa sen çoğa deĝmezsin

Kit'a:

Zer ü sîm ile 'izzet 'arizîdür

Hünerle olsa fazlı âdeminüñ

Ma'ârif kesb idüb eyle tefahhür

Ki yokdur 'izzeti hiç ḥâk-i tynün"

Bahrî Efendi'nin eserinde rivayetlerle anlatılan hikâyelerin mekânı olarak Bosna, Mısır, İstanbul, Erzincan, Halep, Mekke, Türkistan, Bağdat, İran, Bursa gibi şehir, ülke ve bölge adlarının yanı sıra karye (köy), şehir, çarşı, pazar, meclis gibi yerleşim birimi veya muhit adları zikredilir.

Bahrî Efendi'nin eseri dil olarak konunun işlendiği bölüme ve içeriğe göre değişiklik göstermektedir. Münşi, eserde şiir ve nesre dair birikimini başarıyla yansıtır. Eserin başında eseriyle ilgili kısmi poetikasını aktarırken ayetlerden, hadislerden alıntılar yapar. Kitabının pek çok yerinde Arapça ve Farsça şiirlerden, bazı meşhur kişilerin sözlerinden alıntılar yapar. Bahrî Efendi'nin bilhassa müstehcen fıkraları anlattığı bölümlerde dilin daha da sadeleştiği dikkat çeker. Eserin dilinin devrin süslü nesirle örneklerin verildiği Veysi, Nergisî, Nâbî gibi münşilere kıyasla sade olduğunu ifade etmek mümkündür. Eserin dilinin anlatılana bağlı olarak değiştiğinin örneklerinden biri Kanuni Sultan Süleyman'a dair anlatılan bir hikâyedir. Bu hikâyede şair secilerle yüklü bir dil kullanır:

“Sultân Süleymân 'âliyhu'r-raḥme v'er-ırdvân merḥûm 'unvân-ı sultânî ve 'unfuvân-i civânisinde ve devlet-i 'izz ü kâmrânî-i 'âlem-i şebâbesinde muḳarrer olub ṭab'-ı şerîfleri zevk-i selîme mâlik olmaḳ ile şu 'ârâ fennine sâlik olub serv-ḳadd u lâle-ḥadler vaşfinda rengîn gazeller ve lebleri şehd ü şekkerler ḥaḳḳında medḥ-i şîrîn ü bî-bedeller zuhûra getirüb hem fâris-i meydân-ı merdân hem ḥâris-i 'arşa-ı 'irfân ve'l-ḥaşıl kütüb ḥükmüne bir şultân idi ki zamân-ı şerîflerinde emn ü emân idi. İbtidâ-i hengâm-ı 'işretlerinde söz ü şâza mâ'il ü maḥâbîb-i ḡilmân muşâḥâbetine ḥâ'il idi.”

Bu cümlelere kıyasla hayli sade olan bir hikâye örneği ise şöyledir:

“Muṭâyebe: (16a)

Bir şaşı ile bir ḥerîf muşâḥâbet iderler imiş. Ol ḥerîf ayıtmış şaşı olanlar elbetde biri iki görümiş meĝer anlaruñ önünde bir ḥoros dururmuş şaşı eyitmiş subḥânallah ya bu iki horosı ben niçün dört görmezem dimiş

Kit'a:

Benlik itme vahdete gel ey gönül

İki görme birliği şaşı gibi

Âşinâ-yı bahr-i vahdet ol dilâ

Gezme benlik eyleyüb şaşı gibi”

Bahrî Efendi'nin eserinde anlatılan latifeler arasında hayvanlara, ibadetleri kendi arzularınca hafifletmek isteyen tiplere, zümrelere (bazı heteredoks mezheplere, Poturlara ve Türkmenlere), ahmaklara, engelli insan tiplerine, inatçılara, akıl hastalarına, tabiplere, esrarkeşlere, hayalperestlere, kurnaz tiplere, tarihi şahsiyetlerin yaşadığı bazı mizahî ve hikmetli olaylara, kadın veya erkek düşkünlerine, mahubperestlere, cinsel arzusunun esiri olup gülünç ve rezil duruma düşen tiplere dair hikâyeler vardır.

Bahrî Efendi'nin *Letâifnâme*'sinde de köylü, Türk, Türkmen veya Yörük, Potur adları altında taşralılık, köylülük, ahmaklık, kabalık, din bilmezlik gibi hususlara dair anlatılan hikâyelerle bu kesimlerin tahkir edildiği görülür. Bahrî Efendi bilhassa dinî meselelerle cinsel konular etrafında anlattığı gülünç hikâyelerde şehir kültür ve anlayışından uzak, cahil bir kitle eleştirisi yapar (Öztürk 2016: 99). Bu durumda letâifnâmeler latifeden uzaklaşıp bir hicviyeye dönüşür.

Aşağıda alıntılanan iki hikâye Paşa'nın bu tutumunu örneklemektedir:

“Mutâyebe

Bir imâm köylüsüne eyitmiş. Gelin bir ay benim ile namâz kıluñ, size günde ikişer akçe vireyin. Türkler çün günde ikişer akçe işidürler rızâ virürler. İmâm h̄âce oğduka Türkler bî-vuzû ve bî-taşâret mescide gelüb lâcelle yatub kalkub namâzı kılduk diyü taşgılub giderlermiş. Çün ay tamâm olur. Türkler h̄âcenüñ başına üşüp ikişer akçemüzi vir dirler. H̄âce sizi müslümân itdügüm yitmez mi dañi akçe de taleb idersiz. Bâ-husûs ki cemî' kıldugunuz âbdestsiz ve taşâretsiz idi. İkişer akçe degil bir pula dahi degmezdi. Türk'ün biri eydür: Ey h̄âceciğim. Biz şol senün âbdestlüce taşâretlüce uzun uzağ namâzlarını dörder akçe dahi kılmazduñ.”³

Mutâyebe (13-a)

“Türk'ün biri sebt-i Nebî itdi diyü Müselmânlar ehl-i hüküm huzûrına ihzâr idüp kaçdı bre habîs niçün peygamber hazretlerine sebt idersin didükde herif sulţânım 'avretim üç talâka boş olsun eger dört yıldan berü adın andumsa dimiş.

³ Bahri Paşa, *Mutayebât*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi. 894.35-1. İstanbul.

Kit'a:

*Beni peygambere sebt itdi şanma
Yalan yire bana içürüb andı
Niçe yıldur ki adın anmadum hiç
Degül sebt eylemek hâşâ efendi”*

Türk'e hocalık yapmasının yakıştırılmadığı, bu durumun da Türk ve kürk kelimeleri üzerinden zıtlık oluşturularak vurgulanmaya çalışıldığı kısa bir hikâye de Bahrî Paşa'nın *Letâifnâme*'sinde geçmektedir. Hikâye şöyledir:

Muṭāyabe: (45-b)

“Bir Türkün hâcesine demişler ki sen kefi (ك) kaf (ق) ve qafi (ق) ğayn (غ) okursun.

Bre kıram (kerem) eyleñ beni hâlime ğon (koyun) Müselmânlar, demiş.

Kit'a:

*Libâsı ma'rifet eylerse tahsîl
Yine nâ-sâz olur Türk oğlanı Türk
Yine ecnâs-ı hayvândurur gör
Giyer semmür gerçi kıymeti kürk”*

Bahrî Paşa'nın Letâifnâme'sinden (Mutayabat'ından) Örnekler**Muṭāyabe (14-a)**

Naql olunur ki evlād-ı 'Arabda büleh ile meşhûr u sefâhatle mezkûr iki birâzerler var imiş. Hadd-i safâhetleri ol mertebede idi ki bir gün birine tefehhüs itdiler ki siz mi ulucasız yoḥsa ol birâderiñüz eyitmiş ki hâlâ ol birâderüm benden ulucadır lakın iki yıldan soñra ben andan uluca olurum. Gâyet bülehenden qarındaşı üzerinden daḥi ol miqdâr zamân geçeceğın bilmez.

Kit'a

*Dilâ eblehlügi añla sa'âdet
Halâyık içre dime bu kim işidür
Ki haqqında o kavmün fâhr-ı ümmet
Çün ehli' l-cenne bülehe demişdür*

Muṭāyabe (17-b)

Meger bir pîr-i şad-sâl u nâtüvân u erzel 'ömre irişmiş köhne-i zamân her-gâh kendü 'ömrini çihl ü pencâhdan yukarı çıkarmazdı. Bir gün hasta olub tabîbe muhtâc oldı. Çünkü tabîb geldi marâzına

nazar kıldı. Buña muḳtezâ-yı sinni üzere şerbet ve müntehâyı heremi üzere hizmet vâcibdür didükde pîr ṭabîbî yanına da'vet idüb ḫafiyeten sem'ine elli altmış yaşında varuz ola ammâ siz seksan ṭoḳsan 'ilâcın eylen begüm didi.

Ḳıṭ'a

Egerçi bâğ-ı cennet dil-güşâdur
Göre zâhid bu 'âlemde ne hoşdur
Ṭoludur yâr u ğilmân u muşâḫîb
Ne dîrsin bâğ-ı ḫuldî daḫi boşdur

Muṭâyebe(16a)

Evlâd-ı 'Arabdan bir nev' ṭâ'ife var imiş. 'Azîm şehirlerde çok olurlar imiş. Elkâbına Ṭufeylî dirlerimîş. Gâyet çok ṭa'âm yirler imiş ve maşharalık idüb gezerler imiş. ammâ cemî' 'âlem şüretlerinden bezerler imiş. Esvâḳ-ı şehirde gezdükleri ve düğün ü ziyâfet sezdikleri yerlere birbirinden ḫafiyeten ziyâfete da'vet olan kimesnelere ṭufeyl olub dâḫil ü lime olurlar imiş bir gün bu ma'ḳûle iki ṭufeyli birbiriyle muşâḫabet iderler imiş. Biri eyitmîş sen sofrâ başında nicesin ol eyitmîş vallahu 'l-azîm ağızımda bir loḳma ve ḳaşuğımda bir loḳma ve gözlerüm bir loḳma-i âḫereddür. Ol biri eyitmîş şöleyem ki bir elümde bir loḳma ve bir elümde daḫi bir loḳma ve ağızımda bir loḳma ve ḳaşuğımda daḫi bir loḳma ve bir gözüm bir loḳmada ve bir gözüm daḫi bir loḳmada

Ḳıṭ'a:

İlâhî düşmenümüñ sofrasına
Düşürme böylece datsız gidiler
Girürse ḳurudur bâğ-ı Cinânı
Cehennem içre ḳışlasın didiler

Muṭâyebe (İ-16-b)

İki şaḫs-ı mü'annid ü güm-râh birbiriyle hem-râh olub bir su kenârında giderlerdi. Ve birbiriyle 'inâd iderlerdi. İttifâḳ yolları bir tâze kesilmiş çayıra uğrar. Biri eyitmîş ki bu çayır çırpan ile kesilmiş ancak ol biri eydür miḳrâz ile kesilmişdür. Birbiri ile muḫkem 'inâd iderler. Ḥattâ ṭarîḳ-i ceng ü ğavğaya giderler. Ol çırpan ile kesilmişdür diyen tüvânâ kimesne imiş. Ol bir ḫerîf döge döge boğazına degin şuya ḳoyar. Girü 'inâdı ḳomayub elbetde miḳrâz ile kesilmişdür diyü şu içinden miḳrâz şeklinde iki parmağın uzadub işâret ider. Ya 'nî miḳrâz ile kesilmişdür diyü gider

Ḳıṭ'a

Ta'annüd gey cehâletdür ḫazer ḳıl
'Inâd itme 'abeşdür olma ğâfil
Ebû Leheb Aḫmedüñ 'emmi iken gör
'Inâd ile cihândan ğitdi câhil

Muṭāyēbe (19-a)

Frengistān begzādelerinüñ birine galebe-i sevdā ile cünün 'arız olur. Dāru`ş-şifāya qorlar. Birkaç gündən sonra yārān u ihvānı esb ü ṭāzī vü bāzī görüb bunlar kimdür dir. Anlar daḥi cümlesi bizümdür dimişler. Dīvāne feryād idüb dir ki vaḫtiyle gidüñ. Yoḥsa bīmārḥāneci gelür cümleñüz bend ü zencīre çeker.

Ḳıṭ'a

*Olur mı bundan özge hiç delülük
Hevā-yı nefsüne her dem uyasın
Bilesin bād-veş nefsün yanınca
Rızā-yı ḥāzret-i Rabbün koyasın*

Muṭāyēbe (19-a)

A`yān-ı zurefā vü erbāb-ı şafādan birkaç kimesneler bir cāy-ı müferreḥde binā olunmuş bir yeñi şādırvān kenārında ki henüz āb-ı revān ile memlū olmamış idi. Oturub muşāḥabet iderler imiş. Ḥużzār-ı meclīsdən biri eyitmış: Yārān şu qarşuda duran şādırvān ne laṭīf binā olunmuşdur. 'Acabā ne ile memlū olaydı. Kimi eyitmış a`lā sükker şerbetile vü kimi eyitmış ne olaydı süd ile memlū olaydı vü ba`zılar daḥi bāde ile tolu olaydı diyüb her biri bir nesne ile memlū olmasını münāsib görürken aralarından biri şedāyid-i rüzigār ü elem-i cefā-yı mezemmetkār cānına kār u ğamgīn ü zār eylemiş idi. Ol şādırvāna baḫub eyitmış ki ḥizmetkār cinsini elem ü zecr ile zebḥ idüb öldüresin ve ol ḥün-ı gülgünla bu müferreḥ göze`i doldurasın şafā andadur.

Ḳıṭ'a

*Diyār-ı ğurbet içre devr-i dūnuñ
Egerçi içsem biñ dürlü zehrın
Ve-līkin biñ beter gördüm cihānda
Ben andan bir nöker derdiyle ḫahrın*

Muṭāyēbe-i Manzūme (20-a)

*Meger bir bengi kendü ḥānesinde
Oturmuşdı gece vīrānesinde
Ṭalub baḫr-ı ḥayālāta o miskin
Ḥayāl ile iderdi māhi seyrin
Girüb deryā içine tıtdı bir ḫūt
Didi irte idinem ben bunı ḫut
Bunı ṭabḥ eyleyüb ḥall u aselle
Virem lezzet buña sīr ü başalla
Eküb üstine besbāse ḫaranfül
Ḳoyam içine hem vāfirce fülful*

Nefâyisdür yisün ehl ü 'ayālüm
 Doyub anlar benüm gitsün melālüm
 Hayālinden uyandı çün o demde
 Elinde tutduğı gördi 'abīde
 Didī eyvāh hayālümdür meger bu
 Tebevül itdüğümdür gördüğüm şu
 Elüme girdügi māhī kuş ancak
 Uçub gıtdi elüm eyvāh boş ancak
 Mükeyyifler yiyüb esrārı tob tob
 Hayālāt ile eyler rakşı hūb hūb
 Dimāğına olub 'arız peyvest
 Olur ender nühūset-der-nühūset
 Olurlar bende sulṭān-ı hayāle
 Kuşūr fehmin hiç irgürmez kemāle

Mutāyebe (21-a)

Birkaç kimesneler muşāhebet iderlermiş. Biri eyitmiş dün şehre gelürken gördüm yüz biñden ziyāde kurdlar şol yazuda gezerlerdi. Biri dağı eydür ki bir zamān Bursa şehrine vardum gördüm bir deve mināreye çıkub ezān virürdi. Be ne söylersin deve hergiz minareye çıkar mı dimiş. Herif eydür siz kurdları yüze indürün ben dağı deveyi düze indüreyin.

Mutāyebe-i Manzūme (22-b)

Dirilüb bir yire bir nice yārān
 Gelürlerdi olub şöhetde hayrān
 Yiyüb biri meğer vāfirce bengi
 Hayālile iderdi anda cengi
 Görür kendin keçi olmuş o miskīn
 Gezüb tağlarda otlar ya 'nī gām-gīn
 Yürürken bu hayālāt ile nālān
 Bu vech ile görür kendin o hayrān
 Ki bir kaşşāb anı şahrāda dutdı
 Alub dem-hānesine doğrı gıtdi
 Elini ayağını bend itdi çālāk
 Yire sürdi yüzini nitekim hāk
 Çeküb hançer miyānından ol ebter
 Yüzün başdı didi Allahu Ekber

Görüb bi-çāre bu hālī ağırdı
 O meclisde keçi gibi çağırdı
 Anı zebh eyledi fi'l-hāl şandı
 Hayālinden bu havfile uyandı
 'Aceb mi bengiler hayvān olursa
 Yiyüb esrārī kan hayrān olursa
 Tabī' atden çıkarur ādemi keyf
 Anuñçün bengilerdür sell-i seyf

Muṭāyebe (25-a)

Bir gün birkaç kimesneler şeytānı görür ki kemāl-i şitāb ile bir yire revāne olub gider. Böyle 'acele ile kande gidersin ü ne fitne vü fesād peydā idersin dimişler. Eyitmiş ki falān 'avreti filān oynaşına kocdurmağa sa'y iderüm. Be sen gidi imişsin dimişler. Şeytān be yok bu gidilik degül insāniyetdür efendiler dimiş.

Kıṭ'a

Ne deñlü şeytanet kılsa 'Azāzil
 İder ādemlücek daħi bile çok
 Buluşdurur nigārını nigāra
 Çok insāniyet ider ādeme yok

Muṭāyebe (43-a)

Türkistān'da bir kıryede bir meyyit vāķi' olur. Bir Türki ānı defn itmek için faķih aramağa irsāl iderler. Meger bir aħer kıryede daħi bir meyyit vāķi' olup andan daħi bir Türkmān faķih aramağa gitmiş idi. İttifāk ikisi daħi yol üzerinde buluşup giderken bir faķihe rast gelürler. Her biri kendü kıryesine çeküp, mābeynlerinde azīm gavğa oldı. Aķıbet bir gālibcesi eyitmiş. Hay faķih ya bizim kıryemize gel yāhūd seni şimdi katl iderin. Ol biri eyitmiş. Hiç korkma bizim kıryemize gel ki eger ol seni katl iderse ben daħi ānuñ şarı itin katl iderim. Toķuz sencileyin faķihe deger demiş ve eyitmiş:

Kıṭ'a

Seni katl iderse ol üşenme
 Varıp itme anuñla hiç müdārāt
 Ki ben daħi ānuñ şaru itini
 Senüñ çün katl idem idüp mükāfāt

Hikāyet (45-a)

Bir pādīşāhuñ birkaç arslanları var imiş. Bir gün arslan-ħāneye varmış. Şīrleri gayet arık görür kıllet-i ħuddāmdan añlayup bir şīrbān daħi ta'yin ider. Yine bir gün şīrleri lāgar görüp bir şīrbān daħi ta'yin eyler. Birkaç gündən sonra yine arslan-ħāneye vardı. Şīrleri evvelkinden daħi beter gördi. Pes

şîrbân dört etti. Bu minvâl üzre çün hayli zamân mürûr eyledi. Bir gün pâdişâhuñ yolu yine şîrhâneye uğradı. Arslanlara nazar eyledi. Evvelkinden beter ve dahî lâğar ü ebter görüp bi-ñuzûr olup şîrbânlara hışm idüp evvelki şîrbânı huzûrına da'vet idüp elbette bunuñ sebebi nedür diyü istikşâf u ikdâm u ibrâm idicek, şîrbân iradı ile zemîn-i ta'zîm ü tevķiri bûs idüp eyitdi. Pâdişâhum şîrbân bir iken nevâlesinden bir hışse çıkardı ve bir hışse şîrlere dökerdi. Şîrbân iki olicağ nevâlesinden selâsını çıkup sülüsü şîre vaşıl olurdu. Üç olicağ behre-i şîr dahî erbâ' olup üç hışse şîrbânlara ve rub' hışse şîrlere dökerdi. Çünkim şîrbânlar çâr-yâr hışse-i hams şîrlere havâle kıldılar. Pes şîrler dahî bu dereceyi buldılar ve böyle lâğar oldılar.

Kit'a (45-b)

Her işüñ `âmili toğrı gerekdür
Ki egriden olur şâdir hañâlar
Kayırmaz az olursa nev'-i huddâm
Ki az olsun öz olsun der atalar

Mutâyebe (47-a)

Hikâyet eylediler bir zamânda
İki konuşu olurdu bir mekânda
Biri birisine yakın olurdu
Tekellüfsüz odasına gelürdi
Birine `âdet olmuş idi her gâh
Olurdu konuşusı hâlinden âgâh
Onda her ne pişse gözedürdi
Naşibümdür deyu el uzadurdu
Yimek vaķtı gelüb her gün yir idi
Zevâl olmaz naşibe hiç dir idi
Ev ıssı her ne loķmaya şunardı
Meges gibi ol üstine konardı
Bu hâletden olub `âciz zarîfün
Uşândı gelmesinden ol herîfün
Velî şabr itdi bir dahî gelince
Naşibümdür diyüb bir el urınca
Hele bir gün yine geldi kelâma
Naşibümdür deyu şundi ta'âma
Şalub her dem aña zür ile pençe
Yüzine çaldı bir a'lâ tabânce
Didi bu da naşibümdür muķadder

Helâl olsun saña bu da birâzer
 Meges gibi hasîsüñ sofrasına
 Şakın da‘vetsiz varma hânesine
 Varub göz dutma sen de ehl-i kût ol
 Megesle kıl kana‘at ‘ankebût ol
 Tedârik dâmeni kırsında cehd it

Atalar yolını tutmağa sa‘y it

Muṭāyēbe (53-b)

Tevârihde mesṭûrdur ki Me`mûn Halîfe zamânında ‘Arâb beglerinden birinüñ on beş yaşında bir kızında zeker ü hâye zâhir olub hattâ babası mezbûri mûmâ-ileyhüñ dîvânına iḥzâr itdi. Ehl-i dîvân müşâhede kıldılar. Ve bu ḥaḳîr daḥi hicret-i Nebevîniñ toḳuz yüz seksen bir fâriḥinde diyâr-ı Üngürüs’de bir kıyede bir Macar kızında yigirmi beş yaşından sonra zeker ü hâye bitdigin müşâhede kıldım. Ve cemm-i gâfirnden bir cemâ‘at daḥi müşâhede kıldılar. Şoñra İslâma gelüb ü te`ehhül idüb evlâdı dâḥi oldı. Ve kendüsi ricâle qarışub nice zamân şağ oldı.

Ḳıṭ‘a (53-b)

Hüdanuñ ḥikmeti çoḳdur dilerse.
 Eri ‘avret ider ‘avreti er
 Nazîri yoḳ şerîki yoḳ işinde
 Dilerse kışı yaz yazı kış eyler

Muṭāyēbe (54-b)

Timurlenk ki nîm merd idi. Bir eli ve bir ayağı fermânında degil idi. Zamân-ı zuhûrunda Mısır pâdişahınıñ üzerine ‘asker çeküb varduḳda meger ol ‘aşırda Mısır pâdişâhı bir yek-çeşm, Timurlenke kemâl-i itâ‘at gösterüb mîrâr-ı keyf ü ber-güzâr ile qarşu geldi. Mülâḳat müyesser olcaḳ ḥîñ-i müşâḥâbetde Timurlenk kendinüñ şevket ü zuhûrun añub bu kadar luṭf u Hüdüya mazhâr düşdügin işrâb eyledi. Mısır pâdişâhı eyitdi. Eger ḥuzûr-ı Haḳda pâdişahlıḡuñ şevketi ḥayırlı olaydı bencileyin köre ve sencileyin aḳşâğa virmezdi.

Ḳıṭ‘a (54-b)

Tefahḥür kıлма câh u manşib ile
 Gider elden ele bu câh u devlet
 Buyurmuşdur ḥabîb-i faḥr-ı ‘âlem
 Nedâmetdür kıyâmetde imâret

Muṭāyēbe (59-b)

Birisi birisine ḥikâyet eylemişler ki bir zamân bizüm baḳçede bir paṭlıcan bitdi. Büyüyüb şöyle ‘azîm budaḳlar virdi ki bir laḳlaḳ gelüb bir şâḥında yuva yapdı. Ve bir laḳlaḳ dâḥi gelüb bir ḡayrı

şâhında yuva peydâ iyledi. Şakıldayup ötdükleri biri birinüñ âvâzın işitmezlerdi. Biri buñı dinleyüb ayıtmış. Bir zaman bizim şehre bir kazancı geldi. Kırk şakirdi vardı. Bir kazğan dokudılar. Yigirmi şakirdi bir tarafda yigirmi şakirdi bir dañi tarafda dururlardı. Birbirlerine çekiçlerinüñ âvâzeleri işidilmezdi. Herif ayıtmış be ne söylersin hergiz böyle 'azîm gazğan olur mı? Ol ayıtmış ya olmasa anuñ gibi pañlıcan ne içinde pişer ola.

Kit'a

Birbirini tekzîb iderler

Buluşsa bir yerde iki yalancı

Yalan ile toñunan böyle gazğan

Olur yüz karalığı her kazancı

Hikâyet (69-b)

Sultân Süleymân 'âlihu'r-rahme v'er-riqdvân merhûm 'unvân-ı sultânî vü 'unfuvân-i civânisinde ve devlet-i izz ü kâmrânî-i 'alem-i şebâbesinde muqarrer olub tab'-ı şerîfleri zevk-i selîme, mâlik olmağ ile şu'ârâ fennine sâlik olub serv-ğadd u lâle-ğadler vaşında rengin gazeller ve lebleri şehd ü şekkerler hakkında medh-i şirîn ü bî-bedeller zuhûra getürüb hem fâris-i meydân-ı merdân hem hâris-i 'arşa-ı 'irfân ve 'l-hâşıl kütüb hükmine bir şultân idi ki zamân-ı şerîflerinde emn ü emîn idi. İbtidâ-i hengâm-ı 'işretlerinde söz ü şâza mâ'il ü mağâbîb-i ğilmân muşâhâbetine hâ'il idi. Nakledilir ki ğilmân-ı müzellefe şeref buyurdukları sarayda merhûmuñ bir mağbûb-ı şivekârı vü bir dil-ber-i 'ayyâr ile hafıyyeten mu'âmesi ve sırr-ı 'aşğ u şevke müte'allık mükâlemesi olub gâhi şâne-vâr zülfî miyânına dolaşub u gâh pervâne-şifât şem'i ruhsârına ulaşub vâdi'-i-serinde hevây-ı aşğ u şevke müteallık mükâlemesi olub u şahrâ-yı dilinde nesim-i vişâl u zevk eserdi.

Kit'a

Hevây-ı çadd-i cânâne hevâdar olmasun kimse

Kemend-i zülfine yârüñ giriftâr olmasun kimse

Gider yağmaya râhat-ı tãkat u şabr u qarârı

Meta'-ı 'aşğ-ı dildâre harîdâr olmasun kimse

Meger bir şeb âteş-i 'aşğ-ı mekkâr şabr u qarârın yandurub ve âsker-i hayâl-i vişâl şeb-i hün idüb h'âb-ı sükûnından uyandurub ve 'acaben li'l-muhibbu keyfe yenam, medlûlunca bîdâr idi. Çünkü 'alem-i ağıyardan hâli gördi. Ol şem'-i cem'-ârânuñ soñbetine râğıb u bâğ-ı vişâlınden tañşıl-i mîveye tãlib olub üftân u hayrân me'vâ-i yâre revâne olub u bisât-ı nâzenîne gelüb sîb-i zenehdânın dilliyüb ve sünbül-i hoş buların elleyüb bu mu'âmele üzere iken meger ol ma'sûk-ı ra'nânuñ ve kâmet-i tûbânuñ ol sarây içinde sâkin olan ğilmân-ı mezalfeñden bir 'aşğ-ı şürîde ve üftâde-i ğam-dîdesi dâñi var imiş ki ol dañi gâh u bî-gâh fırsat elvirdikce vü rüzgâr muvafık gördükce gelüb ol nihâl-i bâğ-ı melâhat u gülbin-i gülzâr-ı şabahtdan gül dirermiş. Ol gice hüdâvendigâr hazretleri gelüb gitmezden evvel ol aşğ-ı miskın gelüb gülistân-ı vişâle girüb gitmiş idi. Ğulâm anı mestî-i h'âbda Hüdâvendigâr hazretleri

gelüb gitdi ve yine tekrār geldi Tahayyür itmegın dehān-ı nāz açub ve leblerinden şîr ü şekker şaçub devletlü pādīşāhum henüz gelüb gitdüñüz idi. Meger sîb-i isti cāl-i 'avdet bā'ış-i kemāl-i harāretdür diyicek f il-ḥāl āyine-i ṭāb'-ı şāha ḡubār-ı infī'al gelüb ḡannu'l 'āḡil kehāne medlūlnca ḡikāyet-i mezbūreye intīḡāl idüb dil-ber-pārenüñ kendüden ḡayrı 'āşığı vü muḡıbb-i şādığı olub u ḡāh u bî-ḡāh gelüb gitdüḡın anlar ve ol şūrīde ḡālūñ cūr'etine ṭāñlar.

Beyt

Gel bir vāy-ı 'āşığı dil-berden kerāmet isteyen

Az mıdır bu kim kişiye ölmeḡi āsān ider

Pes şāḡ-ı 'ālem-penāh sūkūta varub u andan gidüb ol ḡavalīde yatan ḡılmānuñ birer birer sīnelerine dest urub cümlesin 'ālem-i ḡ'ābda bulub meger ol 'āşığı şūrīde ḡālūñ ki ḡafes-i sīnesine cānı murḡ-ı bismil gibi ṭab ṭab u ḡāyin ü ḡāyif muḡtezāsınca ḡavf-ı ḡazāb-ı pādīşāḡiden dīl izṭrābda idi. Çünki sīne-i mecrūḡına el urdı. Ṭab ṭab kalbini ḡördi. Nūr-ı ferāset ile 'āşığı bildi. Ve kim idüḡın 'alāmet için ḡancerin ḡıḡarub zūlf-i dil-āvīzinüñ bir ṭarāfin ḡat' idüb menziline gitdi. ḡulām-ı miskīn çün bu ḡālī ḡördi. ḡatb-i vücūdi ve leheb-i ḡazāb-ı pādīşāḡi ile sūzān olacaḡın vü itdüḡi ḡıyānetüñ mūkāfātūñ bulacaḡın bildi. Zevrāḡ-ı fikrin diyār-ı tedbīre vü tedārike şaldı. Ve ol ḡaşırda bu dürr-i ma'nāyı buldı. Kendüsi dāḡı yirinden ṭurub u ol ṭarāfda yatan ḡılmānuñ henüz ḡ'ābda iken zūlf-i dil-āvizlerin hemān ol ṭarafdan ki kendünüñ ḡat' olunmuşdur. Birer birer ḡançer-i bürrān ile ḡat' idüb ḡirü ḡafıyyeten yataḡına varup yatdı. 'Ala'ş-şabah zūlf-i dīl-āvizleri olan meh-pāreler menzillerinden ṭurdular ve sünbül-i ḡīsūların ḡat' ḡördiler. Perīşān-ḡāl u müşevveşü'l-bāl ḡayrān ḡaldular.

Ḳıta

ḡeb ḡatı' ḡördiler sünbüllerin

Dil-rubālar dīl-perīşān ḡaldular.

İrmediler bu muşībet sırına

Mevḡıf-ı ḡayretde ḡayrān ḡaldular

Seherḡāḡ çün şāḡ-ı 'ālem-penāh bīdār olub vāḡı'-ı şebingāḡ ḡāṭıra olub mülāzımān ḡizmetinden ḡılmān-ı müzellefe sākın olduḡları menzilde bir cānıbden bir zūlf-i dil-āvizi ḡat' (maḡtū' İ-2) bir ḡulām vardur. Anı f il-ḡāl hużūr-ı şerīfime iḡzār idüñ diyü buyurdı. Çünki fermān-ı ḡadr-i tüvān cemāḡ-ı sumū'-ı ḡılmāna irdi. Biri birine nazar idüb ü cümlesi hużūr-ı şāha gidüb serīr-i pāye-i ā'lāya 'arz-ı ḡāle cūr'et itdiler. Şāḡ-ı cihān çünki bu noḡṭa'i iz'ān ḡıldı. Engüşt-i ḡayretini dehān-ı fikrete urub ve bu ḡüsn-i tedārike ṭaḡsīn ḡılup ecdād-ı 'azāmı ervāḡına ḡasem-i yād itdi ki buñı idene zarar u gezend iriştürmeye. Tā ol dāḡı kendüsin āşıkāra iyleye ve aḡvālin hużūr-ı şāha söyleye.

Beyit

Esrār-ı sözin ḡalka beyān iylemek olmaz

Ser virmek olur sırrı ayān iylemek olmaz.

diyüb sūkūt itdi. Şāḡ ol ḡadar ki teccessüs itdi. Bu kāruñ gavrine irmedi. Ve rüy-i itṭilā' vü inḡişāfından eşer ḡörmedi. Ayıtdı

Kit'a

Zihî 'aql u zihî luḡf-i tedârik
 Ki başuñ kırtarur böyle belâdan
 Muḡarrerken mükâfât-ı ḡıyânet
 Ḥalâs eyler kıomaz nefsin cezâdan

Kaynaklar

- Abdulkadiroğlu, Abdulkerim (1999), *İsmail Beliđ Nuhbetü'l-Âsâr Li Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr*, Ankara, Atatük Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Akkuş, Metin (1998), *Nef'i ve Sihâm-ı Kazâ*, Ankara, Akçađ Yayınları.
- Aksoyak, İsmail Hakkı, "Bahrî Mehmed Paşa", www.turkedebiyatiisimlersozlugu.gov.tr
- Altunel, İbrahim, "Latife", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, TDV Yayınları.
- Bahri Efendi, *Letâif-i Bahrî*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, yazma eser.
- Canım, Rıdvan (2000), *Latîfi Tezkiretü'ş-Şuârâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı yayınları,
- Coşkun, Ali Osman (1985), Seyrekzâde Mehmet Âsım, *Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr*, Ankara, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Çapan, Pervin (2005), *Mustafa Safâyi Efendi, Tezkire-i Safâyi (Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'idi'l-Eş'âr) İnceleme Metin İndeks*, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Çınar, Bekir (2014), *Taşlıcalı Yahya Bey Gencîne-i Râz*, İstanbul Kesit Yayınları.
- Devellioğlu, Ferit (1995), *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, İstanbul, Aydın Kitabevi.
- Ekinci, Ramazan (2013), *Tercüme-i Letâif-i Kibâr-ı Kümmelîn*, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/4 Spring 2013, p. 749-768, Ankara.
- Ercüment Muhip, *Abdulhalim Galip Mutayebat-I Turkiye*, (İstanbul: Aydınlık Basımevi, 1943), S. 30.
- Hengirmen, Mehmet (1983), *Güvahî Pend-Nâme*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İnce, Adnan, (2005), *Tezkiretü'ş-Şu'ârâ Sâlim Efendi*, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- İsen, Mustafa (1994), *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Kavruk, Hasan (1998). *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler*, İstanbul, MEB yayınları.
- Kortantamer, Tunca (2007). *Temmuzda Kar Satmak Örnekleriyle Geçmişten Günümüze Türk Mizahı*, Ankara, Phoenix Yayınları.

Lamiizade Abdullah Çelebi (1978), (Haz: Yaşar Çalışkan), “*Latifeler*”, İstanbul, Tercüman 1001 Temel Eser.

Mehmed Süreyya (1996), *Sicill-i Osmanî Osmanlı Ünlüleri*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Öztürk, Murat (2016), *Klasik Türk Şiirinde Merkez ve Taşra*. Ankara, Kadim Yayınları.

Pala, İskender-Akkuş, Metin, “*Hiciv*”, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, TDV Yayınları.

Ünlü, Osman (2008), *Cinânî'nin Bedâyi'ü'l-Âsâr'ı-İnceleme ve Metin*, Doktora tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.